

ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Реформування системи освіти України, пов'язане з глобальною інтеграцією у світовий освітній простір, упровадженням особистісно орієнтованої, гуманістичної парадигми, реалізацією розвивального професійного навчання, зумовлює підвищення вимог до професійного мислення педагога, характеристиками якого мають бути самостійність, гнучкість, рефлексивність, креативність, системність, критичність, відкритість та ін., що дозволить успішно вирішувати як життєві, так і професійні завдання, створювати сприятливі умови для навчання, виховання, всебічного гармонійного розвитку учнів відповідно до запитів сьогодення.

Вищезазначене знайшло своє відображення у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законах України „Про вищу освіту”, „Про загальну середню освіту”, Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір, Указі Президента України „Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні”, „Основні напрями реформування вищої освіти”, наказів Міністерства освіти і науки України „Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року” та інших державних законодавчих документах. Це потребує впровадження у процес професійної підготовки майбутніх учителів таких технологій, що сприятимуть формуванню культури їх професійного мислення взагалі та логічного мислення зокрема.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття значення логічного мислення майбутніх спеціалістів. У якості об'єкта можна визначити культуру логічного мислення, в той час як професійна підготовка майбутніх педагогів (що має спиратися на міцну базу знань з логіки в умовах сьогодення, коли відбувається реорганізація не лише державних освітніх інституцій, але й ринку праці) є предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування логічного мислення вивчали В. Журавльов, Є. Ільїн, О. Тихомирова, О. Федоренко, П. Чернет та інші. На підставі аналізу зазначених наукових досліджень можна сказати, що логічне мислення є необхідним для вирішення завдань, формування висновків, вірогідного оцінювання та прийняття рішень. Логічне мислення характеризується цілеспрямованістю, контрольованістю, ґрунтовністю, адже людина використовує відповідні „навички, що є обґрунтованими, ефективними для конкретної ситуації” [2, с.8].

У психолого-педагогічних дослідженнях науковці В. Журавьов, О. Леонтєв, О. Тихомирова називають такі види мислення: теоретичне, практичне, емпіричне. Крім того, визначають ще й логічне мислення, яке значно сприяє підвищенню якості навчального процесу. Логічне мислення майбутнього вчителя є складовою його фахової підготовки.

Проблему значення логіки в навчально-виховному процесі досліджували А. Арно та П. Ніколь, М. Буланова-Топоркова, А. Духавнева, Я. Коменський, які зазначали, що „логіка є мистецтвом правильно спрямовувати розум на пізнання предметів”, що й визначає необхідність формування культури логічного мислення майбутнього педагога.

Сучасні автори визначають мислення як вищу форму відображення дійсності в психіці, ідеальну діяльність, результатом якої є об'єктивна істина [4, с. 56]. Отже, мислення виникає та розвивається спільно з практичною діяльністю людини на основі чуттєвого пізнання. Мислення полягає у відображенні за допомогою абстракцій сутності предметів та процесів, що відбуваються в об'єктивному світі. Воно є одним з вагомих компонентів свідомості людини, її абстрактно-раціональною, інтелектуальною спроможністю, що тісно пов'язана з емпіричними спостереженнями.

На думку О. Леонтєва, мислення є процесом відображення об'єктивної реальності, що складає вищий ступінь людського пізнання. Воно детермінує знання стосовно істотних якостей, зв'язків і відношень об'єктивної дійсності, виконує у процесі пізнання перехід від явища до сутності. На відміну від відчуттів (процесів безпосередньо-чуттєвого відображення), мислення надає непряме, складне опосередковане відображення дійсності, виходить за межі чуттєвого пізнання й дозволяє людині отримувати знання про такі якості, процеси, зв'язки, які неможливо сприйняти органами чуттів [1, с.59].

Виклад основного матеріалу. Мислення має суспільно-історичний характер, адже воно не може існувати поза соціумом, поза мовою, без накопичених людством знань та напрацьованих ним способів мисленнєвої діяльності (логічних операцій). Завдання, які людина ставить перед собою, своїм мисленням, породжені соціальними умовами, у яких вона існує. Щодо цього О. Брушлинський зазначав, що мислення є соціально обумовленим, нерозривно пов'язаним з мовленням психічним процесом самостійного пошуку та відкриття людиною нового під час опосередкованого, узагальненого відображення дійсності у ході її аналізу та синтезу, що виникає на основі практичної діяльності з чуттєвого пізнання і далеко виходить за його межі, прагне до креативного [6].

Мислення надає можливість розкривати не лише сутність явищ, фактів, але й віднаходити причини та чинники їхніх витоків, передбачати подальші дії. Тому можна сказати, що, розкриваючи сутність речей, воно є рухом ідей, а результатом мислення є не образ, а певна думка. Це дозволило визначити

мислення як найвищий пізнавальний процес, що представляє собою породження нового знання, активну форму творчого відображення та перетворення людиною дійсності. Мислення створює такий результат, якого не існує ні в дійсності, ні у свідомості суб'єкта. На відміну від сприйняття, воно виходить за межі чуттєвого, розширює пізнання.

Зазначаючи, що мислення пов'язане з установленням логічних залежностей у предметі чи явищі, В. Сухомлинський враховував ще одну особливість мислення: „чим яскравіша, зрозуміліша для учня залежність між конкретними рисами й узагальненнями, тим глибше суб'єктивне переживання: я досліджую істину, відкриваю її, вона стає моїм духовним надбанням” [7].

Отже, можна сказати, що мислення є соціально зумовленим, пов'язаним із мовою психічним процесом опосередкованого й узагальненого відбиття дійсності. Воно виникає на основі практичної діяльності й з чуттєвого пізнання, але виходить за його межі.

Мислення є дуже складним та багатогранним об'єктом для дослідження, що отримує матеріал від органів чуттів, маніпулює внутрішніми уявленнями або їхньою трансформацією [5] мисленнєва діяльність, у свою чергу, відбувається у мовленнєвій формі, що дозволяє людині не тільки поширювати межі чуттєвого спостереження, але й передавати іншим людям накопичений досвід у процесі спілкування. Своєрідність підходу логіки до дослідження мислення полягає у тому, що „воно цікавить її (логіку) з точки зору свого змісту та форми, у якій виступає цей зміст” [7].

П. Чернет розглядає логічне мислення як таке, що діє згідно з законами логіки, завдяки чому відбувається опосередковане пізнання предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відносинах. Для дослідників К. Холла та Г. Ліндсея логічне мислення – це мислення, результатом якого є відкриття принципово нового або удосконаленого виконання певного завдання. Воно являє собою перевірку запропонованих рішень з метою визначення галузі їхнього можливого застосування [8]. Е. Коваленко вважає, що логічним мисленням є теоретична та практична діяльність, яка передбачає систему включених до неї дій та операцій орієнтовно-дослідного характеру.

Аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок про те, що логічне мислення характеризується умінням застосовувати закони логіки, згідно з ними організовувати свою діяльність, виконувати логічні операції, аргументувати їх, будувати гіпотези та робити вірні висновки.

Коли людина мислить логічно, вона оцінює результати своїх мисленнєвих процесів – наскільки є правильним прийняте нами рішення, тобто воно включає в себе оцінку самого мисленнєвого процесу – ходу суджень, що призвели до висновків. Логічне мислення інколи називають ще спрямованим

мисленням, тому що воно має своєю метою отримання бажаного результату, адже у процесі наукового пізнання при вирішенні практичних завдань, порівнюючи між собою відомі істинні положення, можна отримати нові, обґрунтувати положення, спираючись на логічне мислення.

Отже, характерними рисами логічного мислення є володіння логічними прийомами (аналіз, синтез, порівняння, класифікація), динамічна розумова активність особистості, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у процесі пізнавальної діяльності.

Ураховуючи наведені вище трактування, під логічним мисленням ми розуміємо особливий вид мисленнєвої діяльності, характерними ознаками якої є прийняття вірних рішень при розв'язанні завдань на підставі аналізу, синтезу, опрацювання інформації; здійснення рефлексивних дій, оволодіння логічними вміннями та виведення нових знань.

Значення логічного мислення для процесу професійної підготовки майбутніх кваліфікованих спеціалістів у вищому навчальному закладі полягає в тому, що воно забезпечує ефективність оволодіння студентами науковими знаннями (свідоме засвоєння законів, правил, понять, теоретичного матеріалу в цілому); сприяє розвитку творчості (креативне мислення передбачає досягнення бажаних результатів нестандартними шляхами, що свідчить про індивідуальну спроможність аналізувати, порівнювати, узагальнювати, тобто мислити логічно); є фактором успішності організації пізнавальної діяльності; підвищує рівень самостійності.

С. Рубінштейн зазначав, що мисленнєвий процес передбачає наявність знань які, у свою чергу, є базою для мислення. Саме логічне мислення є основою для формування культури логічного мислення, адже всі необхідні для сучасних педагогів знання, вміння та характеристики є результатом логічного мислення.

Для нас культура логічного мислення – складне особистісне утворення, що забезпечує здатність майбутнього педагога глибоко усвідомлювати логіку засвоюваного матеріалу, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки вивчених явищ, застосовувати операції критичного мислення, логічні прийоми і методи наукового мислення, вміння абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки; здатність до застосування здобутих знань та вмінь у подальшій професійній діяльності.

Культура логічного мислення (за В. Журавльовим) містить:

- ✓ певну сукупність знань щодо засобів мовленнєвої діяльності, її форм та законів;
- ✓ вміння використовувати ці знання у практиці мислення, оперувати поняттями;
- ✓ вільне виконання логічних операцій;
- ✓ вміння робити висновки, доводити та спростовувати;

- ✓ навички аналізу думок;
- ✓ вміння знаходити логічні помилки та виправляти їх.

О.Тихомирова визначає, що сучасній культурі логічного мислення притаманні вміння ясно та чітко формулювати свої думки (мається на увазі словесне висловлювання наукових понять та суджень, адже, на думку автора, логіка забезпечує нас методологією певних понять, кодифікує помилки); вміння логічно розмірковувати, обґрунтовувати свою думку; вміння правильно формулювати питання та давати адекватні відповіді; культуру участі в раціональній дискусії, науковому диспуті. Культура логічного мислення передбачає досягнення уміння розпізнавати помилкові уявлення та твердження, тренувати навички логічної аргументації, розвивати істинний розум, який, на думку П. Ніколь, „ставить все на свої місця. Він наказує сумніватися в тому, що сумнівно, відкидати те, що хибно, та впевнено приймати вірогідне”. Опонентом студента має стати вчитель, який оцінюватиме його знання, вказуватиме на помилки, заперечуватиме неправильні судження. Пізніше такими опонентами стануть самі студенти під час виконання спеціальних завдань, які передбачають спростування, заперечення, рецензування відповідей одногрупників.

Культура логічного мислення не притаманна людині від народження, вона формується у процесі пізнання, самостійного, творчого логічного мислення. Оволодіння логічними знаннями як складовими культури логічного мислення, вміле використання їх на практиці сприяє становленню самосвідомості, інтелектуальному зростанню особистості майбутнього педагога, що в подальшій практиці допоможе йому розумітися у взаємозв'язках явищ соціального життя, вести аргументовану полеміку з опонентами [8]. Тому ми впевнені, що для розвитку культури логічного мислення студентів необхідним є ознайомлення з основами логічної науки, яка протягом двох тисячоліть накопичувала теоретично обґрунтовані прийоми раціонального судження та аргументації. Успішне виконання складних завдань навчання та виховання залежить від педагога, його особистої впевненості, професійної майстерності, ерудиції та культури логічного мислення. Професія вчителя вимагає постійної творчості, невпинної роботи думки та удосконалення культури, без чого є неможливим досягнення авторитету серед студентів [4, с.17]. Особливо важливим для оволодіння культурою логічного мислення є знання основ логіки, бо вони необхідні у процесі фахової підготовки майбутніх учителів. Зустрічаючись з певними засобами роздумів, людина поступово засвоює, які з них істинні, а які – хибні, потім сама починає мислити правильно. Але такий стихійний спосіб оволодіння культурою логічного мислення не є досконалим. Для покращення професійної підготовки майбутніх педагогів слід викладати логіку, вивчення якої допоможе підняти культуру логічного мислення майбутніх учителів у процесі фахової підготовки, адже свідоме

наслідування законів логіки дисциплінує мислення, робить його більш аргументованим, ефективним та продуктивним.

Висновки. Для оволодіння педагогом культурою логічного мислення необхідними є теоретичні знання; знання-цінності, що визначають ставлення людини до оточень дійсності; знання-засоби, які сприяють формуванню логічних умінь, виконанню певних операцій. Теоретичні знання передбачають обізнаність студентів з логічними знаннями в обсязі, необхідному для оволодіння культурою логічного мислення. Знання-засоби полягають у загальних питаннях організації та плануванні навчальної діяльності, умов її забезпечення; у знанні можливостей накопичення, переробки та збереженні інформації. Знання-цінності передбачають володіння нормами професійної етики, принципів, правил, знання можливостей формування культури майбутніх педагогів. **Подальші наші дослідження** будуть присвячені саме пошуку ефективних технологій, орієнтованих на оволодіння студентами культурою логічного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 302 с.
2. Іваницький О.І. Акмеологічне дослідження рівня професійних умінь учителя фізики / О.І. Іваницький // Вісник Черкаського університету.– Черкаси, 2001. – Вип. 23. – С. 57 – 62. – (Серія “Педагогічні науки”).
3. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
4. Мильто Л.А. Формирование творческой индивидуальности будущего учителя в процессе профессионально-педагогической подготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л.А.Мильто. – Суми, 2001. – 245 с.
5. Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Е.Н. Пехота. – К., 1997. – 430 с.
6. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учеб. пособ. / Г.К.Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
7. Смолюк І.О. Розвиток педагогічних технологій у вищих закладах освіти України (теорія і практика): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / І.О. Смолюк. – Луцьк, 1999. – 375 с.
8. Dennis E. Everette, Merrill C. John. Media Debates. Issues in Mass Communication. New York & London: Longman. 1991. 228 p. P. 170.
9. Nelson Nancy L. Metaphor and the Media: Communication and Culture. V.4. New Jersey, 1990. P. 17-24. P. 18.

АНОТАЦІЯ

Халабузар О.А. Логічне мислення майбутніх педагогів як складова професійної підготовки.

Стаття присвячена значенню проблеми розвитку логічного мислення майбутніх спеціалістів (в умовах професійно-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах), що набуває актуальності в умовах сучасної інформатизації нашого суспільства.

Ключові слова. *Мислення, логічне мислення, культура логічного мислення.*

АННОТАЦИЯ

Халабузарь О.А. Логическое мышление будущих педагогов как составная профессиональной подготовки.

Статья посвящена значению проблемы развития логического мышления будущих специалистов (в условиях профессионально-педагогической подготовки в высших учебных заведениях), который становится все более актуальным в условиях современной информатизации нашего общества.

Ключевые слова. *Мышление, логическое мышление, культура логического мышления.*

SUMMARY

Halabuzar O.A. Logical thinking of future teachers as a component of training. The article is dedicated to the problem of logical thinking development of the future specialists (during the professional training in the high schools) which becomes more actual in the conditions of the modern informatisation of our society.

Key words. *Thinking, logical thinking, the culture of logical thinking.*